

Пилип Орлик – творець першої конституції України

Конституція є основним законом країни, який гарантує кожному громадянину права і свободи, а також визначає політичний устрій держави. День Конституції України – одне з головних державних свят нашої країни.

Починалося створення цього документу в далекому XVIII сторіччі. І одним із упорядників “Договорів і постанов”, конституційного акту, який і став першою українською Конституцією, був Пилип Орлик.

Коріння Пилипа Орлика — це чеський баронський рід, одна із гілок котрого у XV столітті (під час гусистських війн) перебралася до Королівства Польського, а згодом осіла в Західній Білорусі.

Саме в Західній Білорусі в селі Косуті поблизу Ошмян 21 жовтня 1672 року народився **Пилип Орлик**, котрому судилося стати наступником Мазепи, гетьманом України і першим політичним емігрантом в українській історії.

Його батько, Степан Орлик, був католиком. Він загинув у битві під Хотиним під час польсько-турецької війни. Мати майбутнього гетьмана була з родини православних дрібних шляхтичів Малаховських.

Навчався Пилип Орлик у Києво-Могилянській академії, яку закінчив у 1694 році.

Улюбленими дисциплінами його були філософія і богослов'я, також він прекрасно володів латиною й бароковим пишним стилем риторики.

Оцінивши вміння студента блискуче складати листи та інші папери, професор Степан Яворський улаштував його писарем у Київську консисторію, а потім і в Генеральну Військову канцелярію, яка була вищим виконавчим органом на Гетьманщині.

Тут Пилип Орлик зробив стрімку кар'єру, дослужившись від молодшого писаря до старшого військового канцеляриста.

23 листопада 1698 року Пилип Орлик одружився на Ганні Герцик, дочки полтавського полковника Павла Герцика, одержавши в такий спосіб можливість увійти в коло козацької аристократії.

Старанність і таланти молодого чиновника оцінив гетьман **Іван Мазепа**. В 1702 році Пилип Орлик став генеральним писарем (до нього цю посаду обіймав один з найбагатших та найвпливовіших старшин Василь Кочубей).

Мазепа довго придивлявся до Орлика, перш ніж відкрити йому свої плани. Пилип довідався про таємні переговори із королем Швеції лише у жовтні 1708 року. Гетьман пояснив причину такого мовчання молодістю свого писаря й острахом, що Пилип ненароком може відкрити таємницю, але при цьому зовсім не сумнівався в його чесності й відданості. Далі Мазепа стверджував, що таку справу затіяв не заради користі, почестей або збагачення, а для блага своєї Батьківщини – бідної України, щоб козаки із дружинами й дітьми ні від “москалів”, ні від шведів не загинули. Мазепа сам присягнув на хресті й велів це зробити

Орликові. З тих пір Пилип допомагає Мазепі в його переписці зі шведським королем.

Після Полтавської битви й поразки Мазепи Пилип Орлик пішов за гетьманом у вигнання в турецькі землі. А після смерті Івана Мазепи козацька рада у квітні 1710 року обирає Орлика гетьманом України. Нажаль, це було гетьманство у вигнанні.

У день виборів був проголошений **договір** між новообраним гетьманом, старшиною й козацтвом. Цей документ називався **“Пакти й Конституція прав і вільностей Запорізького Війська”**.

Це твір початку XVIII ст., складений Орликом, по суті, **перша у світі конституція**.

“Пакти” включали вступ-преамбулу і 16 статей. У преамбулі коротко викладалася історія України. Далі пояснювалося, чом саме Україна розриває відносини з Москвою й приймає шведську протекцію.

“Бажаючи звільнити козацький народ з тяжкої неволі й повернути йому волю, Бог висунув захисником православ’я Богдана Хмельницького, давши йому в підтримку шведського короля й зброю Кримської держави. Хмельницький добровільно прийняв протекторат московських царів, плекаючи надію, що вони дотримують обіцянки зберегти права й вільності України, викладені в договорах і статтях”.

Далі говорилося, що обіцянки ці не були виконані.

У шістнадцяти статтях, які визначали державний статус України, її внутрішній устрій, міжнародне становище, на **перше місце висувалася проблема взаємин між гетьманом і народом.**

Гетьманська влада обмежувалася постійною участю в керуванні Генеральної ради, тобто розширеної старшинсько-козацької ради. До неї входили: генеральна старшина, міські полковники, полкова і сотенна старшина і по одному депутату з кожного полку із числа заслужених козаків, “мудрих радників”, а також депутатів від запорізького козацтва.

Для рішення “усяких важливих справ” тричі на рік у гетьманській резиденції повинна була збиратися старшинсько-козацька рада (на Різдво, Великдень і Покрову). Без схвалення цієї ради гетьман не мав права “особистою своєю владою ” приймати важливі рішення.

Обмеження гетьманської влади стосувалося питань адміністрації, суду, виборів старшини, розпорядження фінансами.

У фортеці Бендери Пилип Орлик презентував свою Конституцію.

У статтях Конституції Орлика говорилося і про національно-державний суверенітет України.

Договір починався з урочистої декларації того, що Україна обох берегів Дніпра повинна бути на всі часи вільною від чужого панування.

Головним постулатом була повна незалежність України від Москви. Передбачалося, що по закінченні війни з Москвою всі невільники-українці, які перебували в Росії, повернуться додому, а царські фортеці на Дніпрі й землях Війська Запорізького будуть

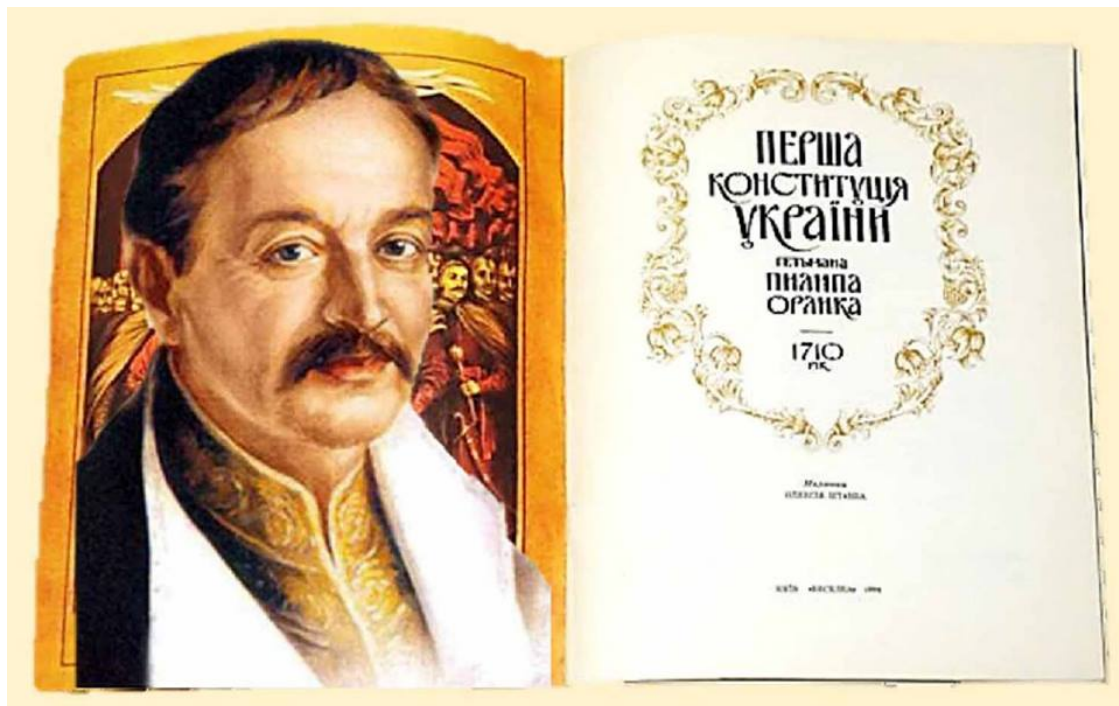
знесені. Установлювалися також кордони з Польщею – по річці Случ, як колись при Богдані Хмельницькому.

Гетьман також брав під свою опіку козаків і посполитів для захисту їх від “утисків і гніту, надмірної данини й великих тягот”. Він також був зобов’язаний забезпечувати утримання козацьких удів і сиріт.

Стверджувалися права православної церкви під верховенством Константинопольського патріарха з митрополичим престолом у Києві.

Таким чином, у Конституції Пилипа Орлика помітні зачатки парламенського устрою, заснованого на демократичних принципах.

Також вимальовувалася цілком чітка структура із трьома галузями влади: законодавчої (широкої генеральної ради), виконавчої (гетьмана і старшини) і судової (генерального суду, підконтрольного гетьманові, але все-таки незалежного).

Слід підкреслити, що Пилип Орлик був першим гетьманом, який сказав у своєму договорі про **права низів і приділив багато уваги в Конституції рядовим козакам і посполитам.**

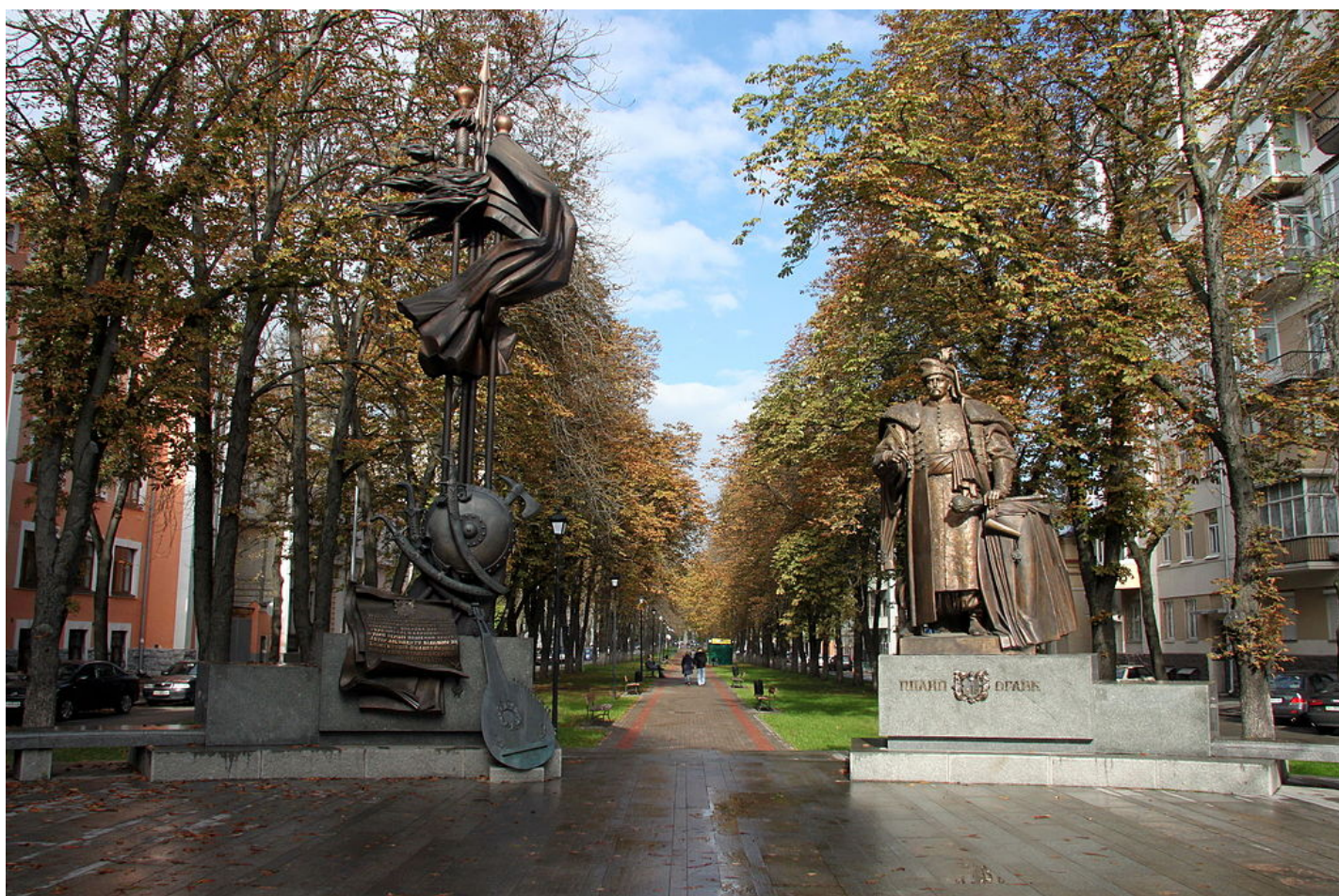
Втілити в життя повною мірою Конституцію 1710 року її творці могли тільки звільнивши Україну від панування російського царату. Виходячи з того, що їх власні сили були невеликі, це можна було зробити тільки за допомогою інших країн, перш за все Швеції. З цією метою з королем Швеції Карлом XII була укладена угода. 10 травня 1710 року шведський король як протектор України (яким він був згідно з договором 1710 року із гетьманом Мазепою) затвердив спеціальним дипломом обрання Орлика гетьманом України, а також санкціонував Конституцію 1710 року, за якою кордони України обіймали Лівобережжя та Правобережжя.

Здійснене Карлом XII перше міжнародне визнання українського уряду в еміграції надихнуло Орлика розпочати активну діяльність щодо виборення для України незалежності.

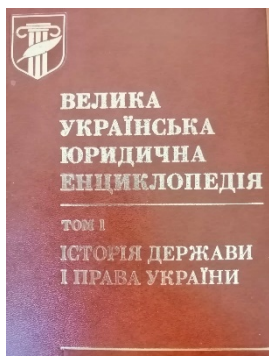
Упродовж 1710-1730 років Орлик та його однодумці доклали до цього чимало зусиль, які виявлялися, зокрема, у воєнно-політичних союзах з Кримським ханством і Туреччиною, військових походах на Правобережжя України тощо. Однак цих зусиль виявилось недостатньо. Через цілу низку причин Пилипу Орлику так і не вдалося досягти мети – звільнити Україну від російського царату і утворити Українську державу з демократичним устроєм. Ідеями незалежності пронизані і політичні трактати Орлика – “Маніфест до європейських урядів” та “Вивід прав України” (1712 р).

Творець першої української конституції гетьман України Пилип Орлик помер в еміграції у травні 1742 року, завершивши свій шлях будучи нескореним у великому бажанні бачити Україну незалежною державою, і тим самим зайнявши гідне місце серед борців за визволення України.

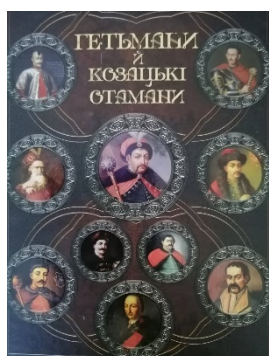

Пам'ятник Пилипу Орлику у Києві.

Використана література

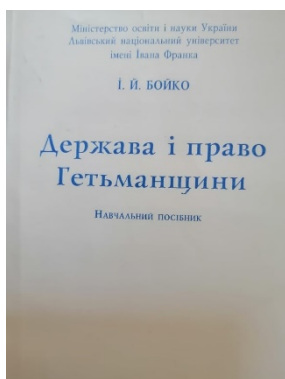
Велика українська юридична енциклопедія.Т.1.Історія держави і права України.- Харків: Право.-2016.-С. 531-533.

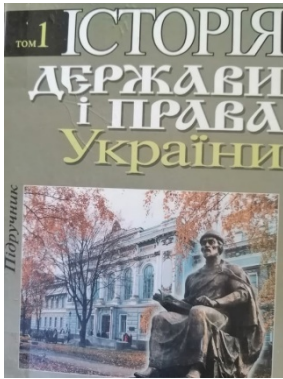
Гетьмани й козацькі отамани.-Київ.-2014.-С.302-319.

Державні, політичні та громадські діячі України: Політичні портрети. Кн.1.-Київ.-2002.-С.124-126.

Бойко І.Й. Держава і право Гетьманщини: навчальний посібник.-Львів.-2000.-120 с.

Історія держави і права України: підручник.-Т.1.-Київ.-
2003.-С.268-284.